

Ogniwa rozwoju historycznych kontaktów polsko-holenderskich

Historia kontaktów polsko-holenderskich sięga początków państwowości polskiej. W X–XI w. w Niderlandach pojawili się pierwsi Polacy, a odnajdywane monety holenderskie z XI w. na ziemiach polskich są świadectwem na istnienie kontaktów handlowych¹. Kontakty te głównie dotyczyły Gdańska i Flandrii. Głównymi towarami handlowymi były: ryby, skóry, futra, produkty leśne, bursztyn². Kontakty polsko-holenderskie umocniły się w wyniku osadnictwa holenderskiego na ziemiach polskich. Osadnicy holenderscy podejmowali pracę m.in. przy budowie kanałów i osuszaniu terenów; głównie osiedlali się między jeziorem Drużno a Zalewem Wiślanym. W 1296 roku w okolicy Elbląga Holendrzy założyli miasto Het Stadje Prussich Holland (tj. miasteczko pruskie Holandia, dzisiejszy Paślęk) i zbudowali kanał³. Holendrzy zagospodarowali Żuławy u ujścia Wisły i Nogatu i utworzyli wsie. Nazwy Holendry czy Olendry, świadczą o osadnictwie przybyszów z Niderlandów.

W tym okresie rozwinęły się stosunki handlowe między Polską a Amsterdamem i tak eksportowano z Polski, m.in. drewno, potaż, smołę, len, konopie i dziegć; do Gdańska sprowadzano z Holandii: wina, papier, cukier rafinowany, sól, tytoń, olej, mydło, sukno⁴. Holendrzy często zakupowali towary w Gdańsku w celu odsprzedaży do innych krajów, np. towarów leśnych i zboża do Portugalii, zboża do Anglii⁵. W XV w. kupcy holenderscy w Gdańsku korzystali z szeregu przywilejów handlowych, swobodnie podróżowali po kraju.

W wymianie handlowej między Niderlandami a Polską, obok Gdańska, ważnym miastem był Kraków. Korzystano z arterii wodnej, jaką była Wisła. Do miast han-

¹ M. Pelczar, *Polonia w Niderlandach*, „Almanach Polonii” 1981, s. 79.

² A. Zbierski, *Port gdański na tle miasta w X–XIII wieku*, Gdańsk 1964, s. 243.

³ Z. Klimczuk, *Historyczne stosunki polsko-holenderskie*, [w:] *Most Holandia Polska*, Warszawa 1996, s. 25–26.

⁴ *Ibidem*, s. 27–28.

⁵ *Historia Gdańska*, t. 1, pod red. E. Cieślaka, Gdańsk, 1985, s. 518.

zeatyckich prowadzących handel z Polską zaliczano Drecht i Amsterdam⁶. Od XIV w. wpływy niderlandzkie zaznaczyły się w architekturze miast polskich, szczególnie w Gdańsku, m.in. ratusz miejski, kościół pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny, bramy wodne usytuowane wzdłuż Długiego Pobrzeża (zbudowane w stylu brujijskim), gmach bractwa św. Jerzego⁷.

W 1773 roku za sprawą kapitana-korsarza Pawła Benke trafił do Gdańska tryptyk Hansa Memlinga „Sąd ostateczny”. Umieszczono go w kaplicy Bractwa św. Jerzego⁸. Sztuka niderlandzka na Pomorzu Zachodnim jest widoczna na płytach nagrobnych, które wykonane są w wapieniu muszlowym, zdobione techniką rytu, uzupełnione barwną pastą lub metalami. Ufundowano takie płyty np. szambelanowi dworu książęcego w Szczecinie Henningowi van Rehbergowi, proboszczowi katedry w Kamieniu Pomorskim, Margnardowi Trallowi⁹. Wpływy niderlandzkie w sztuce były widoczne również w Wielkopolsce i na Śląsku. W drugiej połowie XV wieku przykładem artystycznych wpływów niderlandzkich był ołtarz Matki Boskiej Bolesnej na Wawelu oraz ołtarz św. Barbary we Wrocławiu¹⁰.

W XV w. do Polski zaczęły napływać idee niderlandzkiego ruchu religijno-umysłowego – „devotio moderna” (nowa pobożność). Idee te zawarte zostały w dziele Thomasa Hemerken van Kempen, pt. „De imitatione Christi”. Zgromadzenie Braci Wspólnego Życia w Zwolle popularyzowało te idee i ich przedstawiciele przybyli do Chełmna, gdzie powierzono im prowadzenie szkoły. Była ona czynna od lat 70. XV w. do lat 30. XVI w.¹¹ W XVI i XVII w. Holandia odegrała znaczącą rolę w życiu gospodarczym i kulturalnym Europy. W tym okresie pomyślnie rozwijały się kontakty handlowe między Polską a Niderlandami.

Warunki naturalne Niderlandów, a także wzrost liczby ludności spowodował konieczność nabywania zboża za granicą. Sprowadzano je głównie z Polski¹². Do przewozu zboża potrzebowano dużej ilości statków, a drewno na ich budowę importowano z Polski¹³.

W XVII w. wywożono z gdańska 82% zboża na eksport, Elbląga 7,4%, ze Szczecina 1,6%, z Krakowa 2,5% i z Rygi 6,5%. Od połowy XVII w. do XVIII w. zmniejszył się popyt na zboże importowane z ziem polskich na rynki zachodnie, przyczyną były niskie ceny zboża angielskiego¹⁴. W XVI w. zaznaczyła się kolonizacja holen-

⁶ P. Dollinger, *Dzieje Hanzy*, Warszawa 1997, s. 211.

⁷ T. Grzybowska, *Niderlandyzm w sztuce gdańskiej*, [w:] *Niderlandyzm w sztuce polskiej*, Warszawa 1995, s. 93.

⁸ A. Bochniak, *Historia sztuki nowożytnej*, t. 1, Warszawa–Kraków 1983, s. 177.

⁹ Z. Krzymuska-Fafius, *Pierwotna forma krucyfiksu z Kamienia Pomorskiego*, [w:] *Sztuka Pomorza Zachodniego*, pod red. Z. Świeckowskiego, Warszawa 1973, s. 247.

¹⁰ Z. Krzymuska-Fafius, *Niderlandyzm w sztuce średniowiecznej Pomorza Zachodniego*, [w:] *Niderlandyzm w sztuce polskiej...*, s. 141.

¹¹ *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1, Warszawa 1984, s. 359.

¹² S. Gierszewski, *Wisła w dziejach Polski*, Gdańsk 1982, s. 44.

¹³ E. Cieślak, M. Biernak, *Dzieje Gdańska*, Gdańsk 1975, s. 199.

¹⁴ S. Gierszewski, op.cit., s. 41–42.

derska na ziemiach polskich, np. założenie kolonii Aleksandrów (dziś Gościno) nad Wartą przez starostę Aleksandra Rytwiańskiego¹⁵.

Żuławy Gdańskie i Elbląskie charakteryzowały się walorami artystycznymi i architektonicznymi znanymi dla holenderskiego budownictwa wiejskiego (np. konstrukcja szkieletowa z podcieniami). Tego typu domy budowano m.in. w okolicy Pastęka, okolice Morąga (np. wsie Słonecznik, Myślice, Kalnik, Chojnik, Leśnica), również okolice Świecia, Grudziądza czy Pucka¹⁶.

Koloniści holenderscy byli głównie protestantami i w XVII w. w osiedlach budowali zbory odznaczające się skrajną surowością brył i wnętrza (np. zbór w Lubiszewie, pod Wąbrzeźnem)¹⁷.

Holenderscy architekci i rzeźbiarze w połowie XVI w. przybywający do Gdańska upowszechniali sztukę określaną mianem północnego manieryzmu. Architektami i rzeźbiarzami niderlandzkimi byli wtedy m.in. Jan Verdeman de Vries, Antoni Möller, Wilhelm van der Meer, Antonio van Opberghen i rodzina van den Blocków¹⁸. Wilhelm van der Block przebudował fasadę Bramy Wyżynnej, jego syn Abraham wykonał rzeźbę Neptuna – Boga mórz, ozdobił Dwór Artusa, zbudował Złotą Bramę, Złotą Kamieniczkę. Antonio van Opberghen, Antonio van der Block oraz Wilhelm van der Meer zbudowali Wielką Zbrojownię (zwaną Arsenalem)¹⁹.

Król Władysław IV Waza był zainteresowany dziełami mistrzów holenderskich. Na jego dworze pracował malarz Peter Danckers de Rij. Był on autorem galerii „Jagiellońskiej rodziny” składającej się z 22 ośmiobocznych obrazów przodków i kolografów Władysława IV, a także sportretował króla²⁰.

W czasach panowania Jana III Sobieskiego na terenie Polski pracował architekt Tylman z Gameren, który był „Architektem JKMc i Rzeczypospolitej”. Jego dziełami były np. kaplica królewska w Gdańsku, kościół św. Anny w Krakowie, kościół ojców kapucynów w Warszawie²¹.

Erazm z Rotterdamu (1496–1536) utrzymywał kontakty korespondencyjne m.in. z królem Zygmuntem I, Janem Dantyszkiem, Andrzejem Krzykiem, Janem i Henrykiem Łaskim, Piotrem Tomickim i Andrzejem Trzeciekim²².

Do Holandii wyjeżdżało wielu wyznawców kalwinizmu na studia teologiczne; głównie do Freneker, gdzie wykładowcą był Polak profesor Jan Makowski (Maccovius)²³.

¹⁵ M. Kornecki, *Niderlandyzm a architektura drewniana w Polsce*, [w:] *Niderlandyzm w sztuce polskiej*, T. Hrankowskiej, Warszawa 1995, s. 307.

¹⁶ Organizacja sił zbrojnych na morzu za Zygmunta III, Sprawozdanie PAN 1952, t. LIII, nr 1, s. 27–37.

¹⁷ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, Warszawa 1967, t. XI, z. 19, Powiat wąbrzeski, s. 5.

¹⁸ M. i A. Szypowscy, *Gdańsk*, Warszawa 1978, s. 5–6.

¹⁹ A. Miłobędzki, *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Warszawa 1988, s. 141.

²⁰ J. Lileyko, *Zamek Królewski w Warszawie*, Warszawa 1980, s. 84–85.

²¹ *Ibidem*, s. 163–164.

²² *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1, Warszawa 1984, s. 359–360.

²³ L. Chmaj, *Bracia polscy. Ludzie. Idee. Wpływy*, Warszawa 1975, s. 219–220.

W 1658 r. arianie opuszczają Polskę i udają się do Holandii, byli to m.in. Jan Morsztyn, Zbigniew Siemieński, Marcin Ruara (rektor Akademii Krakowskiej)²⁴. W XVII w. wielu Polaków studiowało w Niderlandach nauki humanistyczne, prawo, geografię, medycynę, sztukę wojenną. Należeli do nich m.in. Marcin Opitz, Jan Pabrecins, Jan Hebrinus, Jan Konrad Nuberus z Gdańska, Horder Wijk, Władysław Rej, Paweł Orzechowski, Andrzej Rutkowski, Jerzy Lubomirski, Janusz Radziwiłł i inni²⁵.

Holendrzy wnieśli znaczący wkład w rozwój polskiej kartografii; wykonali mapy Bałtyku. August II zlecił wykonanie monumentalnego Atlasu królewskiego kartografowi holenderskiemu. Do Gdańska przybywali specjaliści w dziedzinie bankowości. Dzięki nim w XVIII w. w Gdańsku powstał bank publiczny²⁶.

Stosunki polsko-holenderskie w XIX w. uległy osłabieniu w dziedzinie gospodarczej i kulturalnej. Wpływ na to miała sytuacja polityczna w Polsce. W XIX w. i na początku XX w. Polska była pod zaborami, a Niderlandy na początku XIX w. znajdowały się w sferze rządów Napoleona. Po powstaniu listopadowym i styczniowym liczni Polacy emigrują do Europy Zachodniej oraz Ameryki Północnej i Południowej. Odbywali oni podróże przez holenderskie porty. W ich transporcie z Europy do Ameryki znaczącą rolę odegrała „Holland American Line”, która najpierw z Amsterdamu, a potem Rotterdamu przewoziła wychodźców na nowy kontynent²⁷.

U schyłku XIX i na początku XX w. ujawniła się nowa fala wychodźcza Polaków. Była to emigracja zarobkowa. W 1908 roku do Niderlandów przybyło 200 rodzin polskich górników, pochodzili oni głównie z Wielkopolski i Śląska²⁸.

Ważną okolicznością nawiązywania kontaktów między Polską a Holandią po obu stronach było nadmorskie położenie oraz rozwój wzajemnych interesów gospodarczych, głównie handlowych. Na przestrzeni dziejów ujawniły się w kontaktach polsko-holenderskich i holendersko-polskich ogniwa wzajemnego zrozumienia i okazywania wzajemnej pomocy w sytuacji różnych zagrożeń.

²⁴ J. Tazbir, *Polsko-niderlandzkie kontakty wyznaniowe w VII w.*, [w:] *Niderlandyzm w sztuce polskiej*, Warszawa 1995, s. 40.

²⁵ *Ibidem*, s. 42–43.

²⁶ M. Bogucka, *Gdańscy ludzie morza XVI–XVIII w.*, Gdańsk 1984, s. 18–19.

²⁷ M. Pelczar, *Polonia w Niderlandach*, „Almanach Polonii” 1980, s. 80.

²⁸ A. Nadolny, *Polonia holenderska*, „Studia Polonijne” 1976, t. 1, s. 110.